

گام به گام با بسته‌های آموزشی

گزارشی از برگزاری کارگاه آموزشی - توجیهی بسته‌ی آموزشی در سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

محمدعلی جمالی‌فر

مدیرکل دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه‌ی نظری

برنامه‌ریزی درسی در بستر تاریخی خود دو مرحله‌ی کاملاً مشخص و متمایز را پشت سر گذاشته است. در مرحله‌ی نخست، برنامه‌ی درسی به تهیه و تدوین محتوا برای یک درس محدود می‌شد و اعتقاد بر این بود که همه‌ی یافته‌ها و دانش بشری صرف نظر از انطباق آن‌ها با علایق، نیازها و توانایی‌های مخاطبان‌شان باید به نسل جدید منتقل شود. در این شرایط، کتاب درسی به عنوان تنها رسانه‌ی یادگیری، از نقش و جایگاه ویژه‌ای برخوردار بود. در مرحله‌ی بعد به تدریج با پیدایش نظریه‌های روان‌شناسی در قرن نوزدهم و گسترش آن‌ها در بعد یادگیری، نقطه‌ی عطفی در همه‌ی مطالعات انسانی و تعاملات اجتماعی به ویژه در حوزه‌ی آموزش و یادگیری فراهم شد که از پی‌آمدهای اصلی آن، قرارگرفتن یادگیرنده در مرکز ثقل یادگیری است. تأکید نظریه‌های جدید بر توجه به علایق و نیازهای یادگیرندگان، انطباق آموزش با زندگی دانش‌آموزان، ایجاد شرایط واقعی برای یادگیری، توجه به رویکرد نظام‌مند در آموزش و مسائلی از این قبیل، باعث شکل‌گیری دیدگاه‌های جدید در امر آموزش و بهره‌مندی از رسانه‌های آموزشی متنوع شد. در همین راستا و بر اساس تأکید اسناد بالادستی از جمله سند تحول بنیادین و برنامه‌ی درسی ملی، توجه به بسته‌ی آموزشی به عنوان مکمل کتاب درسی، به شکلی عملیاتی در دستور کار قرار گرفته است.

کارگاه اول: چرایی و چیستی بسته‌ی آموزشی

چرایی و ضرورت بسته‌ی آموزشی شامل انواع فناوری، فناوری سخت و نرم / طبقه‌بندی رسانه، مواد و رسانه‌های مصنوع، مواد و رسانه‌های طبیعی / غیرمصنوع، نظام‌های متکی بر انسان (معلم، مربی، معلم خصوصی، و...) / نظام‌های متکی بر چاپ (کتاب

آموزشی تعریف کرد و به تبع آن فرآیندهای جدیدی پیش‌بینی شد که از جمله‌ی آن‌ها تشکیل «کمیته‌ی طراحی و تدوین چارچوب بسته‌ی آموزشی» است. این کمیته مأموریت دارد با کسب نظرات صاحب نظران و متخصصان این حوزه، ضمن اقدام به تدوین مدارک علمی مرتبط با چارچوب بسته‌ی آموزشی، به مشارکت و راهبری گروه درسی در جهت طراحی آموزشی در حوزه‌های یادگیری به منظور تقویت برنامه‌ی درسی و اجرای هر چه بهتر آن از طریق بهره‌مندی از ابزارهای مناسب چندرسانه‌ای اقدام کند. در این زمینه برای آن که تصمیم‌گیری‌ها یک‌سان و متناسب با سیاست‌های سازمان و کمیته‌ی یادشده باشد، «کارگاه آموزشی - توجیهی بسته‌ی آموزشی» با هدف آشنایی گروه‌های درسی با ضرورت، ابعاد و ساختار بسته‌ی آموزشی برگزار شد تا از طریق آن گروه‌های درسی به ادبیاتی مشترک برسند. این کارگاه در روزهای ۹۰/۱۰/۶ و ۹۰/۱۰/۲۰ به ترتیب در سالن جلسات سازمان پژوهش و باشگاه فرهنگیان تهران برگزار شد. مباحثی که در این کارگاه‌ها به بحث و بررسی گذاشته شد، به شرح زیر است:

رویکرد بسته‌ی آموزشی در گروه‌های درسی به شمار می‌رود. در نهایت، چارچوب توافق شده به عنوان " قالب طراحی و تدوین واحدهای یادگیری دروس" معرفی گردید. این قالب به «ماکت بسته‌ی آموزشی» معروف شده است.

ماکت بسته‌ی آموزشی در مراحل بعدی به صورت کامل‌تر در دفتر تألیف نهایی شد که نمونه‌ای از آن را در پایان همین نوشته ملاحظه می‌کنید.

در ضمن در اشاره به اسناد بالادستی، راه‌کار ۲۱/۹، ۱۳۹۰ سند تحول بنیادین مبنی بر «حاکمیت برنامه محوری و تولید بسته‌ی آموزشی در برنامه‌های درسی با رعایت اصل معلم محوری» و همچنین مواردی از برنامه‌ی درسی ملی اشاره و برای بسته‌ی آموزشی نیز ۱۵ جزء معرفی گردید که گروه‌های درسی بر مبنای نیاز هر واحد یادگیری می‌توانند از این اجزا برای تسهیل، تثبیت و تحکیم یادگیری دانش‌آموزان استفاده کنند. کار طراحی می‌بایست توسط گروهی مرکب از متخصصان مرتبط، شامل متخصص موضوعی، روان‌شناسی، برنامه‌ریزی درسی، طراحی آموزشی، فناوری آموزشی و غیره انجام شود؛ زیرا ترکیب دانش پداگوژیکی، تکنولوژیکی و محتوایی در انتخاب اجزای بسته‌ی آموزشی هر برنامه‌ی درسی در این راستا امری اساسی است و مبنای مشترک این‌ها نیز می‌تواند اجزای متفاوتی را نتیجه دهد.

همچنین با توجه به رویکرد سازمان پژوهش در تولید بسته‌ی آموزشی مبنی بر نگاه حمایتی و پشتیبانی، (کتاب درسی یا راهنمای معلم، محور هستند و بقیه‌ی اجزا، وظیفه‌ی حمایت/تسهیل/تحکیم و غنی‌سازی را برعهده دارند) به جای نگاه پازلی (هر کدام از اجزا در تحقق اهداف برنامه‌ی درسی سهمی دارند) در این مرحله، کتاب درسی مأموریت اصلی خود را انجام می‌دهد و دیگر اجزای بسته‌ی آموزشی برای کامل شدن این مأموریت و برای تعمیق و تکمیل آموزش و یادگیری به کار گرفته می‌شوند. اجزای بسته‌ی آموزشی در دو دسته‌ی چاپی و غیر چاپی معرفی شد. اجزای چاپی شامل کتاب درسی، کتاب معلم، کتاب کار و کتاب ارزش‌یابی و اجزای غیر چاپی هم عبارت‌اند از فیلم آموزشی (مستند، مستند آموزشی، مستند داستانی، داستانی، گزارشی، روش تدریس و پویانمایی)، نرم‌افزار (عکس، صوت، فعالیت تعاملی، شبیه‌سازی، آزمایشگاه مجازی، کتاب‌خانه‌ی الکترونیکی، نرم‌افزار عمومی، نرم‌افزار اختصاصی و منابع الکترونیکی).

پس از این مرحله، چارچوب اولیه‌ی تهیه شده برای

درسی، کتاب کار، کتاب معلم، دستور کارها، کتاب ارزش‌یابی و ... / نظام‌های متکی بر وسایل دیداری (نگاره‌ها، نمودارها، نقشه‌ها، پوسترها، اسلایدها، ورق‌های شفاف) / نظام‌های متکی بر وسایل دیداری - شنیداری (نوار صوتی، فیلم، پخش تلویزیونی مستقیم) / نظام‌های متکی بر رایانه (آموزش با مدیریت رایانه، آموزش به کمک رایانه، آموزش یا کارآموزی متکی بر رایانه) / طبقه بندی مواد و رسانه‌های آموزشی، مواد آموزشی چاپی / مکتوب، کتاب درسی، کتاب کار، کتاب معلم (راهنمای تدریس)، کتاب ارزش‌یابی، نقشه، لوحه، پوستر و ... / مواد آموزشی غیر چاپی، غیر مکتوب؛ نرم افزارهای الکترونیکی، چندرسانه‌ای‌ها، شبیه‌سازی‌ها، نوارهای صوتی و ویدئویی / طبقه بندی عناصر در رسانه‌ها، متن، صوت، تصویر، پویانمایی و فیلم.

۱. جایگاه بسته‌ی آموزشی در برنامه‌ی درسی و ارتباط آن با سبک‌های یادگیری دانش‌آموزان (ارائه‌دهنده: خانم دکتر دانشور و آقای صادقیان)؛

۲. تشریح قابلیت‌ها و ظرفیت‌های اجزای غیر چاپی بسته‌ی آموزشی؛ اعم از انواع فیلم‌های آموزشی، بازی‌های تعاملی، درس افزار و ... (ارائه‌دهنده: آقای گلستان و آقای مهندس بدیعی)؛

۳. ارائه‌ی عملکرد و فرایند کاری تولید بسته‌ی آموزشی علوم اول دبستان (ارائه‌دهنده: آقای دکتر امانی)؛

۴. ارائه‌ی نمونه‌ی کار تولید بسته‌ی آموزشی برای یک واحد یادگیری فارسی اول ابتدایی (ارائه‌دهنده: آقای دکتر قاسم پورمقدم).

کارگاه دوم: طراحی و تولید ماکت بسته‌ی آموزشی

۱. اشاره به اسناد بالا دستی در ارتباط با بسته‌ی آموزشی؛
 ۲. معرفی اجزای بسته‌ی آموزشی مورد نظر سازمان؛
 ۳. ارائه‌ی نمونه‌ی طراحی شده به وسیله‌ی گروه مطالعات اجتماعی (خانم دکتر فالاحیان)؛
 ۴. تبیین سیاست‌های سازمان در راستای بسته‌ی آموزشی (آقای دکتر کفاش، معاونت سازمان)؛
 ۵. طراحی و تدوین چارچوب بسته‌ی آموزشی برای یک واحد یادگیری به وسیله‌ی کارشناسان گروه‌های درسی.

در پایان این کارگاه، سه گروه درسی نمونه کارهای طراحی شده را ارائه کردند که آغازی برای طراحی آموزشی با

طراحی و تدوین چارچوب بسته‌ی آموزشی به گروه‌های درسی ارسال گردید و خواسته شد که یک واحد یادگیری درس مربوط را در قالب نهایی شده تا این مرحله طراحی کنند و به کمیته‌ی مذکور بفرستند.

در پاسخ به این مکاتبه، گروه‌های درسی، ضمن ارسال چارچوب (ماکت) طراحی شده‌ی یک واحد یادگیری بسته‌ی آموزشی پیشنهادی، به نوبت در نشست‌های تخصصی کمیته‌ی فوق حضور یافتند. در هر جلسه چارچوب طراحی شده‌ی یکی از دروس نقد و بررسی می‌شد و اصلاحات لازم به اطلاع گروه مورد نظر می‌رسید. این مرحله با بررسی و اصلاح چارچوب‌های بسته‌ی آموزشی پیشنهادی همه‌ی گروه‌ها ادامه یافت و در مرحله بعد، بررسی و تحلیل اجزای پیشنهادی بسته‌ی آموزشی با توجه به اهمیت آن‌ها دنبال شد. چنان‌که ویژگی‌های هر یک از اجزای مورد نیاز بسته آموزشی نیز بررسی شد تا با تعیین معیارها و ضوابط مربوطه، گروه‌های درسی بتوانند چرایی و چگونگی اجزای بسته‌ی خود را در چارچوبی خاص تبیین کنند. از طرفی، تصمیمات کمیته‌ی مذکور طی جلساتی در قالب سیاست‌ها و رهنمودهایی به شرح زیر توسط اعضا تدوین گردید:

۱. بسته‌ی آموزشی باید بر اساس اسناد بالادستی در آموزش و پرورش مانند، سند تحول بنیادین و برنامه‌ی درسی ملی تهیه و تنظیم شود.
۲. ضروری است گروه‌های درسی برای طراحی و تدوین چارچوب بسته‌ی آموزشی، کار گروه‌هایی مرکب از افرادی با تخصص‌های مرتبط با بسته‌ی آموزشی تشکیل دهند.
۳. بسته‌های آموزشی باید براساس آخرین یافته‌های علمی و پژوهشی در حوزه‌ی یادگیری مرتبط با نیازهای مخاطبان آن‌ها تهیه و تنظیم شوند.
۴. برای آگاهی مخاطبان بسته‌های آموزشی از چیستی این بسته‌ها و نحوه‌ی استفاده از آن‌ها لازم است با توجه به مخاطبان، دوره‌های آموزشی - توجیهی متناسب برگزار شود.
۵. بسته‌ی آموزشی به عنوان تحولی مهم در سازمان‌دهی و تولید مواد و رسانه‌ها، باید به کمک روش‌های اشاعه، مورد توجه و پذیرش مخاطبان قرار گیرد.
۶. دفاتر سازمان پژوهش برحسب وظایفشان در طراحی، تولید، تکثیر، توزیع و اشاعه‌ی بسته‌ی آموزشی اقدام کنند. همچنین لازم است وظایف این دفاتر در رابطه با بسته‌ی آموزشی مشخص شود.
۷. در تولید اجزای بسته‌ی آموزشی، باید به توانایی و

مشارکت بخش خصوصی توجه شود و این همکاری بر حسب دستورالعمل سازمان صورت گیرد.

۸. لازم است بسته‌ی آموزشی بر اساس اهداف و رویکرد برنامه‌ی درسی مربوطه تهیه شود و هر درس در هر پایه‌ی تحصیلی یک بسته‌ی آموزشی داشته باشد.

۹. در حال حاضر نگاه سازمان به بسته‌ی آموزشی، نگاه پشتیبانی از کتاب درسی است؛ در حالی که دیگر اجزای بسته نسبت به همدیگر، از سیاست پازلی برخوردارند و باید از هم‌پوشانی و در هم تنیدگی کافی برخوردار باشند.

۱۰. مسئولیت طراحی چارچوب بسته‌ی آموزشی و نظارت بر دیگر مراحل تولید آن و نیز مراقبت از بسته‌ی آموزشی و اشاعه‌ی آن به عهده‌ی گروه درسی و تیم مربوطه در گروه درسی خواهد بود.

۱۱. بسته‌ی آموزشی باید امکان دریافت بازخورد به شیوه‌ی مناسب (پرسش‌نامه، برگه‌ی اظهار نظر، ایمیل و ...) از مخاطبان را داشته باشد.

۱۲. در بسته‌ی آموزشی باید به نیازهای دانش آموزان و معلمان مربوطه توجه شود (محوریت با نیاز مخاطب باشد).

۱۳. چارچوب (ماکت) بسته‌ی آموزشی راهنمای عمل برای سه دسته‌ی زیر خواهد بود:

تصمیم‌گیرندگان در تولید بسته‌ی آموزشی، تولید کنندگان بسته‌ی آموزشی (گروه درسی، بخش خصوصی) و مجریان (معلمان، اولیای مدرسه، اولیای دانش آموزان).

۱۴. چارچوب (ماکت) بسته‌ی آموزشی باید در چهار بخش تدوین گردد:

۱. شیوه‌ی سازمان‌دهی (درباره‌ی کل کتاب) در حد یک عبارت یا جمله (این بخش باعث مشخص شدن چپ‌چین اجزا می‌شود)؛

۲. توصیف و تبیین واحد یادگیری؛

۳. هندسه‌ی چپ‌چین اجزای بسته‌ی آموزشی (چرایی و چه‌گونگی)؛

۴. تعیین هر یک از اجزای چپ‌چین و غیرچپ‌چین مورد نیاز، به همراه حجم، تعداد و زمان و با تفکیک مخاطبان آن‌ها.

۱۵. در انتخاب و پیشنهاد اجزا نکته‌ی مهم تشریح اجزای مورد درخواست است که باید در زمینه‌ی چیستی، چرایی و چه‌گونگی آن توضیح داده شود.

۱۶. با توجه به غلبه‌ی تقاضا بر عرضه در جامعه، لازم است سازمان بر عرضه‌ی مواد و رسانه‌ها در قالب بسته‌ی آموزشی تأکید کند.

۱۷. مهم‌ترین

امتیاز بسته‌ی آموزشی، بهره‌گیری از تجربه‌های دانش‌آموزان است.

۱۸. با تولید بسته‌ی

آموزشی می‌توان خالصاً تأخیر در به‌روزشدن کتاب درسی را جبران کرد.

۱۹. بسته‌ی آموزشی ملزوماتی را

با نگاه حداکثری در اختیار معلم قرار می‌دهد تا وی با ابتکار و خلاقیت خود از آن‌ها در فرایند یاددهی - یادگیری استفاده کند.

۲۰. گروه‌های درسی در تولید

بسته‌ی آموزشی خود نباید کلیشه‌ای عمل کنند بلکه باید با توجه به نیازهای مخاطبان خود وارد عمل شوند.

اکنون براساس موارد بیست‌گانه‌ی یاد شده، جلسات کارشناسی و تولیدی

اعضای گروه‌های برنامه‌ریزی درسی و مؤلفان کتاب‌های درسی با همراهی

معلمان و با نظر کمیته‌ی طراحی و تدوین چارچوب بسته‌ی آموزشی، برای

کلیه‌ی برنامه‌های درسی پایه‌های اول، دوم و ششم بسته‌های آموزشی

دانش‌آموز و معلم (به‌طور جداگانه یا ترکیبی) تولید شده و در دسترس

قرار گرفته است. در این کار، هدایت و نظارت معاونت تألیف و تولید مواد

و رسانه‌های آموزشی تولید سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی آقای دکتر **کفایش**، همکاران دفتر

برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی و مدیران و کارشناسان سایر دفاتر، ستودنی است. امید است که این فعالیت

آموزشی، مورد استفاده‌ی دانش‌آموزان قرار گیرد و در ایجاد عدالت آموزشی

مؤثر واقع شود.

تبیین و توصیف کارافزارهای غیر چاپی

❖ فیلم (مستند، مستند آموزشی، مستند داستانی، داستانی، گزارشی، روش تدریس، پویانمایی):

❖ صوت:

❖ نرم‌افزار تعاملی (پر کردن جای خالی، کلیک کردن بر روی پاسخ، درست/ نادرست، سؤال/ جواب، تصویر/ کلمه، وصل کردنی، دوتایی، جای خالی و...):

❖ آلبوم عکس (انتخابی، نمایش اسلایدی، تصادفی و...):

❖ آزمایشگاه مجازی و شبیه‌سازی (توصیف کامل آزمایشگاه از جمله ابزارهای لازم و...):

❖ کتابخانه‌ی الکترونیکی (ایجاد یک کتابخانه‌ی غنی از کتاب‌های مورد نیاز و معرفی کتاب برای این واحد):

❖ نرم‌افزار بازی (نرم‌افزارهایی که در حین انجام دادن بازی، اقدام به آموزش غیرمستقیم به دانش‌آموزان می‌کنند):

❖ نرم‌افزارهای اختصاصی و عمومی:

❖ منابع الکترونیکی از قبیل سایت‌ها مرجع:

تبیین و توصیف کارافزارهای چاپی

❖ کتاب کار: [برای چه مطالبی/ با چه هدفی (تحکیم، تمرین، توسعه، حجم مطالب و...)]

❖ کتاب معلم: [برای یک واحد یادگیری؛ بیان روش‌های تدریس، چه‌گونگی استفاده از دیگر اجزای سیستم آموزشی، نحوه‌ی برخورد با چالش‌ها ضمن تدریس واحد یادگیری و...]

❖ کتاب اولیا:

❖ کتاب ارزش‌یابی و کاربرگ ارزش‌یابی: [بیان فعالیت‌های هر واحد یادگیری به منظور میزان سنجش شاگردان، سؤالات متنوع]

❖ ابزارهای چاپی مانند کارت، نقشه و...

ابزارهای مورد نیاز بسته دانش‌آموز

هر کدام از ابزارها در این واحد یادگیری مورد نیاز نیست حذف کنید

ابزارهای مورد نیاز بسته معلم

ارکان یک واحد یادگیری

واحد یادگیری :
فصل / بخش / درس

ارزشیابی

روش تدریس

رتبوس مطالب و مفاهیم

اهداف

روش های مناسب
برای سنجش
میزان یادگیری دانش آموزان

روش پیشنهادی
پیش بینی شده
در واحد یادگیری

موضوعات و
فهرست مطالب
در واحد یادگیری

اهداف آموزشی
واحد یادگیری
مبتنی بر اهداف درسی

اجزای بسته‌ی آموزشی^۱

حجم (تعداد/ زمان و...)	توضیحات	نوع اجزا	
		کتاب درسی	کتاب معلم
		کتاب کار	
	دانش آموز:	کتاب ارزش یابی	
	معلم:	مستند	
	دانش آموز:	مستند آموزشی	
	معلم:	مستند داستانی	
	دانش آموز:	داستانی	
	معلم:	گزارشی	
	دانش آموز:	روش تدریس	
	معلم:	پویانمایی	
	دانش آموز:	عکس	
	معلم:	صوت	
	دانش آموز:	فعالیت تعاملی	
	معلم:	شبیه سازی	
	دانش آموز:	آزمایشگاه مجازی	
	معلم:	کتابخانه‌ی الکترونیکی	
	دانش آموز:	نرم افزار عمومی	
	معلم:	نرم افزار اختصاصی	
	دانش آموز:	سایر منابع الکترونیکی	
	معلم:	مجلات رشد	
	...		

۱. اجزای مورد نیاز اولیا و مدیران مدارس می تواند در این فهرست اضافه شود